

PARTICIPATION AS A FACTOR OF TERRITORIAL COMMUNITIES' DEVELOPMENT UNDER DECENTRALISATION: THEORETICAL SUBSTANTIATION AND LOCAL PRACTICES OF KHARKIV REGION

¹Kostiantyn MALIARENKO, ²Kateryna SEHIDA

^{1,2}V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

¹kostiantyn.maliarenko@student.karazin.ua ²kateryna.sehida@karazin.ua

¹<https://orcid.org/0009-0008-1306-7702> ²<https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Abstract

The article is devoted to studying the role of citizen participation as a critical factor in the sustainable development of territorial communities under decentralisation, which is taking place against the backdrop of security challenges and the need for post-war reconstruction. The purpose of the study is the theoretical substantiation of the role of participation as a factor in the sustainable development of territorial communities under decentralisation and the situational analysis of local practices of public participation using the example of Kharkiv Region. Under the conditions of war, public activity in Kharkiv Region has acquired a pragmatic, existential character, shifting the focus to ensuring resilience and recovery. External pressure from donors (e.g., Mercy Corps) creates a mechanism that compels local authorities to initiate transparent and participatory processes to obtain critically important funding, which corresponds to the “Partnership” level according to the Arnstein model. The analysis revealed a wide range of initiatives: from institutional delegation of powers (financing of self-organization bodies in Chuhuiiv, “Delegation/Control” level) and crisis activism (creation of resilience hubs in Balakliia), to manifestations of institutional formalism (focus on symbolic measures, such as maintaining Boards of Honor, the “Manipulation/Therapy” level). The study confirms the shift in community trust from institutional authorities to informal actors (public organizations, activists) who are capable of providing critically important services quickly and efficiently. The case of the Krasnokutska territorial community demonstrates high institutional readiness and the application of high standards of participation in strategic management. Community involvement in the development of the development strategy with the support of USAID HOVERLA, which includes mandatory surveying of residents and entrepreneurs, corresponds to the highest levels of “Partnership” or “Delegation”, as residents participate in the formation of key priorities. The model’s effectiveness is confirmed by cooperation with the local NGO “Green Art Tour”, which takes over the actual project management, including in the fields of volunteering and humanitarian demining, which also indicates the achievement of the “Partnership/Delegation” level.

Key words: decentralization; participation; territorial community; local self-government bodies; regional development; strategic planning; Kharkiv Region; Krasnokutska territorial community.

First received: 01-12-2025

Accepted: 16-12-2025

Published: 17-12-2025

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.94.5>

License: Creative Commons Attribution CC BY 4.0

ISSN: 2413-7154 (print), 2413-7553 (online)

ПАРТИСИПАЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЛОКАЛЬНІ ПРАКТИКИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

¹Костянтин МАЛЯРЕНКО, ²Катерина СЕГІДА

^{1,2}Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна

¹kostiantyn.maliarenko@student.karazin.ua ²kateryna.sehida@karazin.ua

¹<https://orcid.org/0009-0008-1306-7702> ²<https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Анотація

Статтю присвячено дослідженню ролі громадянської партисипації як критичного чинника сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, що відбувається на тлі безпекових викликів та необхідності повоєнної відбудови. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі партисипації як чинника сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації та здійсненні ситуаційного аналізу локальних практик громадської участі на прикладі Харківської області. В умовах війни громадська активність у Харківській області набула прагматичного, екзистенційного характеру, змістивши фокус на забезпечення стійкості та відновлення. Зовнішній тиск донорів створює механізм, що змушує місцеву владу ініціювати прозорі та партисипативні процеси для отримання критично важливого фінансування, що відповідає рівню «Партнерство» за моделлю Арнштейн. Аналіз виявив широкий спектр ініціатив: від інституційного делегування повноважень (фінансування органів самоорганізації населення у Чугуєві, рівень «Делегування/Контроль») та кризового активізму (створення хабів життєстійкості у Балаклії), до проявів інституційного формалізму (фокус на символічних заходах, таких як утримання Дошок пошани, рівень «Маніпуляції/Терапії»). Дослідження підтверджує зміщення довіри громади від інституційної влади до неформальних акторів (громадських організацій, активістів), які здатні швидко та ефективно надавати критично важливі послуги. Кейс Краснокутської територіальної громади демонструє високу інституційну готовність та застосування високих стандартів участі у сфері стратегічного управління. Залучення громади до розробки стратегії розвитку за підтримки USAID HOVERLA, що передбачає обов'язкове опитування мешканців та підприємців, відповідає найвищим рівням «Партнерство» або «Делегування», оскільки мешканці беруть участь у формуванні ключових пріоритетів. Ефективність моделі підтверджується співпрацею з місцевою ГО «Green Art Tour», яка бере на себе фактичний менеджмент проєктів, у тому числі у сфері волонтерства та гуманітарного розмінування, що також свідчить про досягнення рівня «Партнерство/Делегування».

Ключові слова: децентралізація; партисипація; територіальна громада; органи місцевого самоврядування; регіональний розвиток; стратегічне планування; Харківська область; Краснокутська територіальна громада.

Рукопис вперше отримано: 01-12-2025

Прийнято до друку: 16-12-2025

Опубліковано: 17-12-2025

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.94.5>

Ліцензія: Creative Commons Attribution CC BY 4.0

ISSN: 2413-7154 (друкована версія), 2413-7553 (електронна версія)

Вступ

Реформа децентралізації, започаткована в Україні після 2014 року, стала фундаментальною передумовою для посилення ролі територіальних громад, надавши органам місцевого самоврядування значну фінансову та адміністративну автономію (OECD, 2018; Orel & Kulinich, 2024). Водночас, в умовах безпекових викликів та необхідності повоєнної відбудови, ефективність використання цих повноважень прямо залежить від рівня та якості громадянської партисипації. Активне залучення мешканців до планування є критично важливою умовою для формування життєстійких, легітимних та підтримуваних громадськістю стратегій розвитку (Krasnokutsk village territorial community, 2024).

Незважаючи на інституційний прогрес, академічні дослідження останнього десятиліття виявили значний розрив між формальною наявністю демократичних інструментів та їхньою функціональною дієвістю – феномен «псевдоучасті» (Malchykova, 2021). Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю не лише вивчення інституційних механізмів партисипації в умовах децентралізації, але й критичного аналізу реальних локальних практик, які демонструють перехід від символічного залучення до справжнього впливу на розвиток громади. Досвід Харківської області, що поєднує виклики прифронтової території, потреби відновлення та практики кризового активізму, є важливим для вивчення.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі партисипації як чинника сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації та здійсненні ситуаційного аналізу локальних практик громадської участі на прикладі Харківської області. Для досягнення мети було поставлено такі дослідницькі завдання: узагальнити теоретичні та концептуальні основи партисипативної демократії та громадянського активізму, у тому числі в умовах децентралізації; провести аналіз попередніх досліджень в Україні щодо ефективності інструментів партисипації та міського активізму; охарактеризувати інституційне підґрунтя та приклади громадянської активності у територіальних громадах Харківської області; здійснити ситуаційний аналіз локальних практик Краснокутської територіальної громади, зокрема у сфері стратегічного планування та молодіжного активізму; сформулювати висновки та надати рекомендації щодо посилення функціональної ефективності партисипації.

Теоретико-методологічні основи дослідження

Міський активізм та громадська партисипація є важливими рушіями соціального та просторового розвитку, які виходять далеко за межі простих ініціатив місцевого самоврядування; вони є політичними процесами, спрямованими на виправлення системної нерівності та демократизацію міського простору (Lefebvre, 1968; Purcell, 2002; Fiveable, 2025). Центральна увага приділяється тому, як активісти використовують

колективну дію для формування міст, боротьби за соціальну справедливість та забезпечення інклюзивного доступу до ресурсів. У просторових та регіональних студіях акцентується на тому, що географічне розташування та інституційний масштаб (децентралізація) визначають можливості та успішність партисипативних ініціатив (Lefebvre, 1968; Purcell, 2002).

Децентралізація часто декларується як засіб для підвищення участі місцевого населення в управлінні та забезпечення більшої підзвітності на місцевому рівні (Dick-Sagoe, 2020). Децентралізація, особливо ініційована «знизу-вгору», підкреслює політичні цінності, такі як підвищена участь та локальна чутливість, що сприяє політичній стабільності (Bevensee, 2015; Siegle & O'Mahony, 2019). Вона може уможливити посилення тиску громадян на місцеву владу для більшої інклюзії та доступу до ресурсів, але ця ефективність значною мірою залежить від наявності конкурентного місцевого політичного середовища та міцного громадянського суспільства (Carter & Post, 2019). Децентралізація не є автоматичною гарантією демократизації. Якщо громадянське суспільство слабе, вона може посилити клієнтелізм та сприяти тому, що місцеві еліти будуть захоплювати інституції участі. Також у багаторівневих структурах врядування існує ризик того, що кожен рівень прагне максимізувати вилучення ресурсів, що погіршує ефективність управління (Li & Bai, 2025). Одним із головних викликів, який виявляють географічні та регіональні студії, є конфлікт масштабів та проблема просторової фрагментації, що виникає після децентралізації (Masson-Vincent, 2008). Політична фрагментація, спричинена децентралізацією, часто призводить до посилення регіональної нерівності, оскільки відсутній механізм перерозподілу ресурсів від багатших громад до бідніших (Carter & Post, 2019; Michelangeli, 2021; Maliarenko et al., 2024). Тиск з боку локальної демократичної участі може бути настільки сильним, що місцева влада змушена приймати рішення, які підривають довгострокове інвестування у базову інфраструктуру (Carter & Post, 2019). Тож, локальна демократична участь, хоча й ефективна для мікрорівня, може протистояти потребам стратегічного, координованого регіонального планування. Сучасні політики децентралізації, які надмірно покладаються на конкуренцію, мають потенціал посилювати територіальну нерівність та створювати невідповідності між масштабами прийняття рішень та їх реалізацією (Schneider & Cottineau, 2019). Географічний аналіз демонструє, що децентралізація має складний і диференційований вплив на внутрішньодержавні конфлікти (Siegle & O'Mahony, 2019). Децентралізація, особливо якщо вона зменшує реальні чи уявні нерівності між регіонами та центром, може сприяти зниженню конфліктів (Siegle & O'Mahony, 2019). Існує підвищений ризик конфлікту, коли децентралізація пов'язана з вищими рівнями місцевих податків, наявністю регіональних партій, що мобілізують екстремістські групи, або неконтрольованим доступом до доходів від природних ресурсів). У таких випадках, географічні та економічні дисбаланси стають каталізаторами ескалації. Виходячи з цього,

ефективність децентралізації як стратегії миробудування є умовною і критично залежить від контексту, інституційного дизайну та наявності сильних традицій демократії та підзвітності на місцях (Siegle & O'Mahony, 2019). Хоча децентралізація є поширеною політичною реформою, існують значні прогалини у розумінні її просторових наслідків. Необхідне глибше дослідження для розробки практичних підходів до локалізації методів управління (Kahalyk, 2024; Matviyishyn, 2024), що є критично важливим для забезпечення ефективності децентралізованих послуг (Dick-Sagoe, 2020). Існує потреба в більш системному аналізі того, як децентралізація впливає на регіональні дисбаланси та як можна подолати конфлікт масштабів, де локальні інтереси конфліктують зі стратегічними потребами координації на рівні великих міських агломерацій (Carter & Post, 2019). Концепція просторової справедливості пропонує аналітичні інструменти для оцінки того, як міське врядування сприяє або перешкоджає еквівалентному доступу, участі та перерозподілу (Dadashpoor & Dehghan, 2025; Dufaux et al., 2011). Просторова справедливість означає ідею рівного доступу всіх громадян до соціально цінних міських ресурсів та просторів (Maliarenko et al., 2024). Також дослідники-урбаністи виступають за посилення просторової критики щодо політик сталості, оскільки занадто великий акцент на загальній соціальній справедливості часто залишає нерозглянутими відмінності «ядро–периферія» та проблеми приміських просторів (Dufaux et al., 2011).

Партисипативна демократія розглядається як інтегрована система взаємодії між членами територіальної громади та органами місцевого самоврядування (Nikitenko, 2022). Партисипативна демократія є найбільш наближеною до прямої демократії на локальному рівні, а її успіх залежить від інституційного забезпечення, яке перетворює потенційну активність на дієвий механізм (Nikitenko, 2022; Krasnokutsk village territorial community, n.d.). Еволюція ідеї партисипативної демократії, як свідчать дослідження (Nikitenko, 2022), підкреслює її соціо-правовий феномен, який вимагає не лише теоретичного визнання, а й інституційного забезпечення. Справжня сутність залучення громадян до місцевого самоврядування виходить далеко за рамки простого інформування громадськості про наміри чи плани влади. Партисипація передбачає не лише інформування, обов'язкове врахування побажань населення та, що є вирішальним, реалізацію ініціатив, які надходять безпосередньо від членів громади (Association of Cities of Ukraine, 2025).

Для оцінки рівня залучення громадян широко використовується концептуальна модель «Драбини громадянської участі» Шеррі Арнштейн, яка виділяє щаблі від маніпуляції та терапії (нижчі рівні) до справжньої громадянської влади (партнерство, делегування, контроль) (Arnstein, 1969). Модель «Драбини громадянської участі» є інструментарієм, що дозволяє позиціонувати місцеві практики на шкалі, яка простягається від найнижчих, маніпулятивних щаблів псевдодемократії, до справжньої громадянської участі, яка для Арнштейн є синонімом громадянського управління

(Arnstein, 1969). Шкала включає три основні рівні: «Неучасть» (маніпуляція, терапія), «Ступінь Умиротворення» (інформування, консультування) та «Ступінь Громадянської Влади» (партнерство, делегування, контроль) (Arnstein, 1969). Модель «драбина громадянської участі» розрізняє рівні влади, які надаються громадянам, і підкреслює, що не всі форми, які виглядають як участь, відповідають вимогам реальної влади у прийнятті рішень. Критичний аналіз виявив, що значна частина партисипативних зусиль є насправді токенізмом (tokenism) – символічним жестом, що має на меті лише запобігти критиці та зберегти видимість інклюзивності (Arnstein, 1969). Прикладом є одностороннє інформування громадян без надання каналів зворотного зв'язку або повноважень для переговорів, особливо коли інформація надається на пізніх етапах планування (Arnstein, 1969). Дослідники критикують «драбинні» підходи за те, що вони часто недостатньо теоретизують питання влади та надмірно спрощують зв'язок між участю та критикою (Varwell, 2022). Для досягнення стійкого соціального розвитку недостатньо простої присутності громадян у процесі, необхідна глибока та змістовна взаємодія і спільне вироблення рішень (Rose et al., 2025). Дослідження повинні відійти від простого вимірювання обсягу участі до оцінки її суттєвості та якості. Встановлено, що інтенсивна деліберация є ключовою для вирішення складних довгострокових проблем (Rose et al., 2025). Відповідно, необхідне подальше вивчення того, як забезпечити ефективну участь, що охоплює менш впливові групи та усуває прогалини у професійних знаннях мешканців, які можуть призводити до гетерогенності участі.

У цей же час, актуальність моделі «Драбина громадянської участі» для українських територіальних громад зростає в контексті децентралізації. Модель дозволяє критично оцінити, чи є законодавчо закріплені інструменти (такі як громадські слухання, петиції, консультативно-дорадчі органи (Verkhovna Rada of Ukraine, 1997) формальними процедурами, чи вони дійсно забезпечують владні повноваження. Модель також допомагає ідентифікувати явище псевдоучасті (Malchykova, 2021), коли інструменти використовуються для вирішення поточних комунальних проблем замість реалізації стратегічних цілей розвитку громади (Malchykova, 2021). Наприклад, якщо органи місцевого самоврядування обмежують участь лише символічними заходами (проведення спільних заходів із благоустрою або нагородження (Hromadskyi Prostir, 2021), така діяльність відповідає нижчим рівням «Маніпуляції». Проте, залучення громадян до стратегічного планування, що передбачає обов'язкове опитування мешканців, підприємців та інших стейкхолдерів для визначення ключових потреб громади (Krasnokutsk village territorial community, 2024), свідчить про перехід до рівня «Партнерство». У цьому випадку співгромадяни стають співтворцями майбутнього громади, що є протилежністю формальним підходам (Hromadskyi Prostir, 2021). Для коректного визначення реального рівня залучення, а не лише його декларативного закріплення, важливо використовувати соціологічні методи, включаючи опитування та

вивчення громадської думки, які допомагають встановити, якою є реальність участі (Arnstein, 1969).

Аналіз попередніх досліджень свідчить про активізацію різних типів громадянського активізму, зокрема міський та кризовий активізм. Міський активізм включає індивідуальні чи колективні дії містян, спрямовані на вплив на міський простір (Malchykova, 2021; Mezentsev et al., 2020). У великих громадах він часто має дрібномасштабний та епізодичний характер (Malchykova, 2021). Кризовий активізм включає активність, що виникає як реакція на екзистенційні загрози (війни, катастрофи) і фокусується на розбудові життєстійкості та наданні критично важливих послуг (Ordinary People, n.d.; Association of Cities of Ukraine, 2025). Наукові праці в Україні після 2014 року зосередилися на критичному аналізі функціональності інструментів участі, виходячи з контексту реформи децентралізації (OECD, 2018).

Дослідження Д. Мальчикової практики партисипативного бюджетування у Херсоні виявило ключові обмеження, що підтверджують гіпотезу про псевдоучасть (Malchykova, 2021). До бюджету участі залучено лише 2–5% населення громади, а загальна вартість схвалених проєктів складає менше 0,5% від середньорічного обсягу міського бюджету (Malchykova, 2021), що підсвічує низьку залученість до партисипації. Переважна більшість проєктів (наприклад, заміна огорожі дитсадку чи ремонт пральних одиниць) спрямована на вирішення поточних побутових та комунальних проблем, які мають фінансуватися за рахунок галузевого бюджету, що свідчить про використання партисипативного бюджетування владою для перекладання відповідальності, а не для стратегічного розвитку чи інновацій (Provotar & Ohiichuk, 2024). У контексті деіндустріалізації та реновації міського простору, дослідження наголошує, що оновлення публічних просторів має відбуватися виключно із залученням механізмів партисипативного управління для забезпечення функціонального наповнення, необхідного громаді (Malchykova, 2021).

Аналіз, проведений за допомогою методу семантичного диференціалу Н. Провотар та Н. Огійчук (Provotar & Ohiichuk, 2024), виявив структурний розрив у довірі між владою та громадськістю. Діяльність органів місцевого самоврядування отримала найнижчі оцінки респондентів за показниками ініціативності, потенціалу та перспективності, що відображає глибоке невдоволення пасивністю влади та відсутністю прозорості (Provotar & Ohiichuk, 2024). Натомість, громадські організації та активісти/волонтери отримали найвищі позитивні оцінки за відповідальність та ініціативність. Це підтверджує зміщення довіри громади від інституційної влади до неформальних акторів (Provotar & Ohiichuk, 2024). Тактичний урбанізм (недорогі, швидкі, тимчасові втручання «знизу-вгору») визнано ефективним інструментом залучення мешканців до планування та подолання бюрократичних бар'єрів. Такі ініціативи, як поетапні акції біля Водонапірної вежі (воркшопи, встановлення парклетів) (Provotar & Ohiichuk, 2024), є прямим механізмом

боротьби за просторову справедливість і переходу від формальної участі до реального впливу на благоустрій міста.

Нормативно-правове поле, закріплене Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», визначає низку форм партисипації: місцевий референдум, громадські слухання, місцева ініціатива, органи самоорганізації населення, участь в управлінні місцевим бюджетом (Verkhovna Rada of Ukraine, 1997; Karyi & Panas, 2015; Kahalyk, 2024). Реформа децентралізації істотно змінила динаміку відносин між владою та громадою, забезпечивши інституційний попит на партисипацію. Передача фінансових ресурсів та значних повноважень на місця, що є центральним елементом реформи, згідно з цілями Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» (KSE Institute, 2025), робить органи місцевого самоврядування більш спроможними та, відповідно, більш підзвітними перед громадянами. Зростання відповідальності місцевої влади за велику кількість сфер (ЖКГ, освіта, медицина, соціальна політика (Verkhovna Rada of Ukraine, 1997; Kahalyk, 2024) перетворило громадську участь з декларативного права на необхідний механізм легітимізації рішень та управління ризиками. Якщо громада бере на себе відповідальність за відновлення критичної інфраструктури, наприклад, реконструкцію водних об'єктів (Diiia.Business, 2024), вона повинна продемонструвати активне місцеве самоврядування для отримання зовнішньої підтримки, що створює зовнішній стимул для влади підвищувати рівень партисипації. Крім того, активна участь виховує громадян і сприяє розвитку почуття залученості та громадянства (Verkhovna Rada of Ukraine, 1997; Kahalyk, 2024).

Особливе значення має імплементація Закону України «Про народовладдя на рівні місцевого самоврядування». Український незалежний центр політичних досліджень розробляє методологічні рекомендації (зокрема, модельний статут територіальної громади та шаблони документів), спрямовані на стандартизацію та модернізацію цих механізмів та сприянню більш прозорого і ефективного процесу прийняття рішень (Український незалежний центр політичних досліджень, 2025). Український незалежний центр політичних досліджень розпочав роботу над проєктом, спрямованим на повсюдне запровадження новітніх інструментів громадської участі через розробку методологічних рекомендацій для органів місцевого самоврядування, включаючи розробку модельного статуту територіальної громади, шаблонів документів, а також рекомендацій щодо змін до регламентів рад (Український незалежний центр політичних досліджень, 2025). Станом на зараз, ключовими бар'єрами для ефективної партисипації залишаються і низька довіра громадян до влади та переконання, що їхні ініціативи не матимуть результату (KSE Institute, 2025; Association of Cities of Ukraine, 2025), і небажання органів влади ділитися повноваженнями у формуванні порядку денного та побоювання, що громадська участь затягне процес прийняття рішень (Association of Cities of Ukraine, 2025; Verkhovna Rada of Ukraine, 1997; Kahalyk, 2024).

Методика дослідження та дані

Дослідження базується на методі кейс-стаді (регіон Харківської області з акцентом на Краснокутську територіальну громаду), який дозволяє здійснити ґрунтовний аналіз локальних практик у контексті загальноукраїнських тенденцій. Для реалізації дослідницьких завдань використовувалися теоретичний синтез для узагальнення концепцій партисипативної демократії (Arnstein, 1969; Nikitenko, 2022), децентралізації та тактичного урбанізму (Malchykova, 2021; Provotar & Ohichuk, 2024), інституційний аналіз, зокрема для вивчення статутних та програмних документів Краснокутської територіальної громади (Статут, Положення про Громадський бюджет, участь у проєкті стратегічного планування) для оцінки інституційної готовності до партисипації; контент-аналіз та медіа-скрінінг, зокрема аналіз регіональних звітів та публікацій (Програми розвитку громадянського суспільства, звіт KSE Institute, прес-релізи) для ідентифікації та типологізації локальних прикладів громадянської активності та формалізму в Харківській області (Чугуїв, Балаклія, Златопіль).

У дослідженні обрано фокус-кейс – Краснокутська територіальна громада – як приклад громади на Харківщині, яка демонструє ранню та високу інституціоналізацію партисипативних механізмів (затвердження Статуту та Положення про Громадський бюджет у 2020-2021 рр. (Krasnokutsk Council, 2020; Krasnokutsk Council, 2021). Додатковим суттєвим фактором є залучення громади до стратегічного планування за підтримки USAID HOVERLA (Krasnokutsk village territorial community, 2024). Для порівняння тенденцій та форм партисипації, для ілюстрації різних типів активізму розглянуті різні практики, які мають місце в Харківській області. Зокрема, як приклад кризового активізму – приклади самоорганізації та створення громадських просторів (хабів) для підвищення життєстійкості у деокупованій Балаклійській громаді (Ordinary People, n.d.); як приклад інституційного активізму – приклад делегування повноважень шляхом фінансування органів самоорганізації населення у Чугуївській територіальній громаді (Hromadskyi Prostir, 2021); як приклад соціального активізму – ініціативи у місті Харкові, спрямовані на розвиток соціальної інфраструктури (реконструкція центру реінтеграції бездомних осіб, створення соціального готелю) (Kharkiv: development and investment, 2021).

Результати та їх обговорення

В умовах війни громадська активність у Харківській області зазнала значних змін, перейшовши від фокусу на традиційних демократичних інструментах до забезпечення стійкості та відновлення. У цьому контексті партисипація набула прагматичного, екзистенційного характеру. Прикладом є реалізація грантових проєктів із реконструкції водних об'єктів у постраждалих громадах, що спрямовані на відновлення доступу до

водних ресурсів та підтримку сільського господарства (Diia.Business, 2024). Міжнародні донори, як Mercy Corps, встановлюють критерії відбору цільових громад, які вимагають демонструвати активне місцеве самоврядування та чітко виявлені потреби у відновленні (Diia.Business, 2024). Зовнішній тиск створює механізм, що змушує місцеву владу ініціювати прозорі та партисипативні процеси для отримання критично важливого фінансування. Таким чином, участь у проєктах відновлення трансформується у форму «самозахисту громади», що вимагає найвищого рівня співпраці, що відповідає рівню «Партнерство» згідно з моделлю «Драбина громадянської участі».

Аналіз практик у Харківській області демонструє широкий спектр партисипативних ініціатив, а також прояви інституційного формалізму. Проєкт «Мережа молодіжних хабів Харківщини» підвищує обізнаність мешканців, а успішні кейси, як-от купівля музичного обладнання чи спортмайданчиків у Златопіллі (Первомайський до 2024 р.) через електронну платформу громадського бюджету (Nakupilo, 2019), демонструють ефективність використання інструментів фінансової участі та залучення молоді. Чугуївська міська громада є прикладом делегування повноважень шляхом фінансування органів самоорганізації населення – вуличних комітетів (Hromadskyi Prostir, 2021). Виділення коштів (приміром, 165 тис. грн у 2021 році) свідчить про інституційне делегування повноважень на мікрорівень (Hromadskyi Prostir, 2021), що класифікується як високий рівень участі «Делегування/Контроль» згідно з моделлю «Драбина громадянської участі». У деокупованих та ізольованих районах, таких як Балаклійська громада, громадська участь набула форми кризового активізму та розбудови життєстійкості. Місцеві громадські організації створювали громадські простори (хаби) зі стабільним електропостачанням, обігрівом та доступом до Інтернету. У цих просторах реалізуються місцеві ініціативи, позашкільна освіта для дітей та підлітків, проводяться тренінги, майстер-класи та тематичні заходи. Такі громадські простори слугують центрами зцілення та підвищення життєстійкості серед тих, хто постраждав від війни (Ordinary People, n.d.). Додаткові приклади активізму у місті Харкові вказують на фокус на соціальній інфраструктурі, що є проявом громадської уваги до вразливих груп. Серед ініціатив – реконструкція центру реінтеграції бездомних осіб, створення соціального готелю та модернізація системи харчування в лікарнях тощо (Kharkiv: development and investment, 2021). У деяких громадах виявлено програми, що характеризуються фокусом на символічних заходах, таких як утримання Дошок пошани, забезпечення належного дизайну грамот та спільних заходів з благоустрою (Hromadskyi Prostir, 2021). Такі практики, які не мають механізмів реального впливу на управління та прийняття рішень, свідчать про формалізм, що відповідає нижчим рівням «Маніпуляції» або «Терапії» згідно з моделлю «Драбина громадянської участі».

Аналіз практик Харківської області демонструє, що громадська активність має прагматичний і ситуативний характер, що узгоджується з висновками про

дрібномасштабний активізм, але з іншою спрямованістю. На відміну від кейсу Херсона, де партисипативне бюджетування зосереджувалося на комунальних питаннях (Malchykova, 2021), активність на Харківщині зміщується в бік соціальної інфраструктури (реконструкція центру для бездомних осіб у Харкові (Kharkiv: development and investment, 2021) та стратегічного відновлення (проекти реконструкції водних об'єктів, що вимагають активного місцевого самоврядування для отримання донорської підтримки (Diia.Business, 2024)). Феномен кризового активізму набув особливого значення у деокупованих громадах. У Балаклійській громаді місцеві громадські організації створювали громадські простори (хаби) зі стабільним електропостачанням та Інтернетом для позашкільної освіти та підвищення життєстійкості (Diia.Business, 2024). Така практика підтверджує висновки кейсу Житомира (Provotar & Ohiichuk, 2024) про те, що неформальні актори (громадські організації, активісти) мають найвищий рівень довіри та потенціалу, оскільки вони здатні швидко та ефективно надавати критично важливі послуги в умовах, коли інституційна влада є обмеженою. Кейс Чугуївської територіальної громади, є прикладом інституційного делегування повноважень на мікрорівень, є механізмом подолання дефіциту довіри до органів місцевого самоврядування (Provotar & Ohiichuk, 2024). Водночас, у деяких громадах зберігаються програми, що фокусуються на символічних заходах (утримання Дошок пошани, належний дизайн грамот), підтверджуючи стійкість інституційного формалізму, який є загальною проблемою (Malchykova, 2021).

Краснокутська селищна територіальна громада (Богодухівський район, Харківська область (Krasnokutsk village territorial community, n.d.) демонструє високу інституційну готовність до партисипації, яка була закладена одразу після її формування. У грудні 2020 року було затверджено Статут Краснокутської територіальної громади (Krasnokutsk Council, 2020), який чітко закріпив права жителів на участь у вирішенні питань місцевого значення, включаючи перелік основних форм безпосередньої участі (зокрема, громадські слухання та електронні петиції) (Krasnokutsk village territorial community, n.d.). Крім того, у березні 2021 року було затверджено Положення про Громадський бюджет Краснокутської селищної ради (Krasnokutsk Council, 2021). Це рішення мало на меті підвищення відкритості місцевої влади та вдосконалення механізмів залучення громадськості до розподілу коштів. Швидке прийняття цих ключових інституційних документів свідчить про політичну волю керівництва громади до імплементації реформи, що є важливою передумовою для успішного залучення міжнародної підтримки для реалізації комплексних проєктів.

Краснокутська територіальна громада застосовує високі стандарти партисипації у сфері стратегічного управління. У листопаді 2024 року громада розпочала участь у проєкті «Стратегічне планування в Сумській, Харківській та Чернігівській областях» за підтримки USAID HOVERLA (Krasnokutsk village territorial community, 2024). Процес розробки стратегії передбачає максимальне залучення стейкхолдерів. План робіт

включає обов'язкове проведення соціально-економічного аналізу, що вимагає обов'язкової підготовки та проведення опитувань мешканців, місцевих підприємців та інших зацікавлених сторін для врахування їхніх потреб і пропозицій (Krasnokutsk village territorial community, 2024). Експерти проєкту підкреслюють, що успіх стратегії залежить від активного залучення мешканців, які найкраще розуміють власні потреби (Krasnokutsk village territorial community, 2024). Така участь відповідає найвищим рівням «Драбини Арнштейн» – «Партнерство» або «Делегування», оскільки мешканці беруть участь у формуванні порядку денного та ключових пріоритетів розвитку. Стратегічне планування є важливим для адаптації до сучасних викликів, таких як наслідки війни, демографічні зміни та соціально-економічна нестабільність (Krasnokutsk village territorial community, n.d.).

Краснокутська територіальна громада демонструє ефективну модель взаємодії між органами місцевого самоврядування, громадським сектором та міжнародними партнерами. Одним із пріоритетів є підтримка молоді, що включає відкриття молодіжних просторів (Slobidskyi Krai, 2023). Ключовим агентом змін є місцева ГО «Green Art Tour», яка налагодила тісну співпрацю з селищною радою і має високі навички написання проєктів (Slobidskyi Krai, 2023), що дозволяє громаді залучати зовнішні ресурси. Прикладом адаптації до військових реалій є трансформація культурної активності у волонтерство: краснокутська молодь брала участь у благодійному концерті «Природа без МІН», кошти від якого були спрямовані на гуманітарне розмінування (Slobidskyi Krai, 2023). Така співпраця свідчить про досягнення рівня «Партнерство/Делегування», де громадські організації беруть на себе фактичний менеджмент проєктів. Фокус на молоді є стратегічною інвестицією у формування нового покоління з високими навичками участі, що забезпечує довгострокову стійкість партисипативної демократії, протидіючи культурним бар'єрам недовіри.

Теоретичний синтез наукових думок щодо місцевої партисипативної демократії підкреслює її нерозривний зв'язок зі сталим розвитком (Nikitenko, 2022). Активне залучення мешканців до планування є фундаментальною умовою для формування реалістичних та підтримуваних громадськістю стратегій. Коли громада, як у Краснокутській територіальній громаді, ініціює стратегічне планування, яке враховує думки мешканців, підприємців та інших зацікавлених сторін (Krasnokutsk village territorial community, 2024), це забезпечує не лише легітимність кінцевого документа, але й його довгострокову стійкість. Стратегічне планування, що здійснюється з активною участю, є передумовою якісного управління (Krasnokutsk village territorial community, 2024). Залучення громадськості допомагає ідентифікувати ключові потреби та виклики, зокрема соціально-економічну нестабільність, наслідки війни та демографічні зміни (Krasnokutsk village territorial community, 2024). Тільки шляхом спільного визначення

пріоритетів громада може максимально ефективно використати свої ресурси, подолати труднощі та створити сприятливі умови для сталого розвитку.

Незважаючи на інституційний прогрес, існують значні фактори, що стримують ефективну партисипацію. Одним із ключових є культурний бар'єр, адже досі існує брак розуміння важливості залучення громадян на державному рівні та небажання органів влади ділитися повноваженнями у формуванні порядку денного (Verkhovna Rada of Ukraine, 1997; Kahałyk, 2024). На рівні органів місцевого самоврядування поширені побоювання, що громадська участь істотно затягує процес прийняття рішення, та що вона може бути використана групами впливу або ускладнити захист інтересів меншості (Karyi & Panas, 2015). З боку населення, основним бар'єром є низька довіра до влади (KSE Institute, 2025). Багато громадян схильні вірити, що посадові особи корумповані, і їхні ініціативи не матимуть результату (Association of Cities of Ukraine, 2025). Крім того, виклики пов'язані з доступом до технологій та цифровими навичками, що обмежує ефективність електронної участі (Verkhovna Rada of Ukraine, 1997). Подолання цих бар'єрів вимагає не лише розбудови навичок громадянської участі, але й проактивної позиції органів місцевого самоврядування щодо демонстрації відчутних успіхів. Для ефективного подолання скептицизму та низької довіри необхідне цілеспрямоване підвищення навичок громадянської участі (KSE Institute, 2025). Прикладом такої діяльності є проєкт «Мережа молодіжних хабів Харківщини», який реалізується у кількох громадах (Золочів, Чугуїв, Златопіль, Лозова, Балаклія, Берестин та Зміїв) (Nakupilo, 2019). Метою програми є підвищення активності громад шляхом навчання громадянському контролю та реалізації власних ініціатив, показуючи на власному прикладі, «як це працює» (Nakupilo, 2019). Крім того, потенціал громадян до самоорганізації, навіть за умови недовіри до чиновників, є важливим доказом їхньої суб'єктності. Здатність мешканців самоорганізуватися на волонтерських засадах (наприклад, для забезпечення правопорядку) (Karyi & Panas, 2015) підтверджує, що за наявності чіткої мети та відчуття належності до громади, активність може бути високою.

Висновки

Ефективність партисипативної демократії у розвитку територіальних громад в умовах децентралізації залежить від якісного інституціонального закріплення та політичної волі до переходу від символічної участі до реального делегування повноважень. Досвід Харківської області підтверджує, що найбільша ефективність участі досягається у проєктах, які демонструють швидкий, відчутний результат або проєкти відновлення, що є ключовим механізмом подолання хронічної проблеми низької довіри громадян до влади. Водночас існує значний ризик псевдоучасті (Malchykova, 2021), коли інструменти використовуються для вирішення питань, не впливаючи на стратегічний розвиток. Безпекові виклики трансформували партисипацію у критично важливий інструмент

стійкості, де участь у відновленні та життєзабезпеченні вимагає найвищого рівня співпраці. Військові виклики змусили громади змістити фокус із формальних демократичних процедур на практичну участь, спрямовану на виживання та відновлення (водні ресурси, розмінування) (Diia.Business, 2024). Особливо це помітно в практиках кризового активізму в деокупованих громадах. Проекти, орієнтовані на розбудову навичок громадянської участі, є довгостроковою інвестицією, що формує нове покоління, здатне до проактивної позиції, що є важливим для подолання бар'єрів (Karyi & Panas, 2015). Досвід Краснокутської територіальної громади підтверджує ефективність залучення громадських організацій для подолання бюрократичних перешкод та ефективного залучення зовнішніх ресурсів. Для посилення функціональної ефективності партисипації необхідно переорієнтувати партисипативне бюджетування на фінансування стратегічних проєктів, уникаючи вирішення поточних комунальних проблем, інституалізувати підтримку тактичного урбанізму та кризового активізму як механізмів відновлення довіри та швидкого реагування, запроваджувати обов'язкові навчальні програми для посадових осіб органів місцевого самоврядування для подолання культурного бар'єра небажання ділитися повноваженнями. Міський активізм та громадська партисипація є невід'ємними елементами суспільного розвитку, особливо в умовах децентралізації, де вони слугують як механізмом локалізації влади, так і засобом боротьби з просторовою нерівністю. Успіх цих процесів критично залежить від інституційної здатності інтегрувати локальні, просторово обґрунтовані знання з регіональним стратегічним плануванням.

Funding

No funding has been reported by the authors.

Фінансування

Автори не повідомляли про джерела фінансування.

Conflict of interest

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Конфлікт інтересів

Автори не повідомляли про потенційний конфлікт інтересів.

References | Список використаних джерел

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. DOI: <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Association of Cities of Ukraine. (2025). Ukrainian Association of Local Government Bodies "Association of Cities of Ukraine". [In Ukrainian]. [Асоціація міст України. (2025). Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України»]. URL: <https://auc.org.ua/>
- Bevensee, E. (2015). Decentralization in Violent Conflict Zones: Views from the Periphery. Capstone Collection. 2772. URL: <https://digitalcollections.sit.edu/capstones/2772>
- Carter, C. L., & Post, A. E. (2019). Decentralization and urban governance in the developing world: Experiences to date and avenues for future research. In J. A. Rodden & E. Wibbels

- (Eds.), *Decentralized Governance and Accountability: Academic Research and the Future of Donor Programming* (pp. 178-204). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108615594.008>
- Dadashpoor, H., & Dehghan, R. (2025) Defining spatial justice: A review. *Habitat International*, 160. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2025.103387>
- Dick-Sagoe, C. (2020). Decentralization for improving the provision of public services in developing countries: A critical review. *Cogent Economics & Finance*, 8(1). DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2020.1804036>
- Diia.Business. (2024). Grant project for the reconstruction of water bodies in communities of Kharkiv, Mykolaiv and Dnipropetrovsk regions. [In Ukrainian]. [Дія.Бізнес. (2019). Грантовий проект із реконструкції водних об'єктів у громадах Харківської, Миколаївської та Дніпропетровської областей.]. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/hrantovyi-proiekt-iz-rekonstruktsii-vodnykh-objektiv-u-hromadakh-kharkivskoi-mykolaiivskoi-ta-dnipropetrovskoi-oblastei>
- Dufaux, F., Gervais-Lambony, Ph., Buire, C., Desbois, H., Soja, E. (2011). Spatial Justice and the Right to the City. *Justice spatiale = Spatial justice. Gender, Sexual Identities and Spatial Justice*, 3. URL: <https://www.jssj.org/article/la-justice-spatiale-et-le-droit-a-la-ville-un-entretien-avec-edward-soja/>
- Fiveable. (2025). Urban Activism. URL: <https://fiveable.me/key-terms/africa-since-1800/urban-activism#:~:text=Urban%20activism%20refers%20to%20efforts,environmental%20change%20within%20urban%20environments>.
- Hromadskyi Prostir. (2021). Civil society development programs in communities of Kharkiv region. [In Ukrainian]. [Громадський простір. (2021). Програми розвитку громадянського суспільства в громадах Харківської області.]. URL: <https://www.prostir.ua/?news=prohramy-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-hromadah-harkivskoji-oblasti>
- Kahalyk, K. (2024). Advantages of the public budget - a tool for involving the public in participation in the democratic decision-making process regarding the allocation of budget funds. *Scientific Notes of the V. I. Vernadsky Tavrida National University. Series: Public Management and Administration*, 35(74), 3, 40-44.. [In Ukrainian]. [Кахалик, К. (2024). Переваги громадського бюджету – інструменту залучення громадськості до участі у демократичному процесі прийняття рішень щодо розподілу бюджетних коштів. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 35(74), 3, 40-44.]. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.3/09>
- Karyi, O. I., & Panas, Ya. V. (2015). *Local Initiatives and Public Involvement in Local Self-Government: Manual for Local Self-Government Officers*. Association of the Cities of Ukraine. Kyiv, VNA. [In Ukrainian]. [Карий, О. І., & Панас, Я. В. (2015). *Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування*. Асоціація міст України. Київ, «ВІ ЕН ЕЙ»]. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/6misiniweb.pdf>
- Kharkiv: development and investment. (2021). Конференція 2021. URL: <https://inkharkiv.com/en/projects/>
- Krasnokutsk Council. (2020). Statute of the Krasnokutsk Village Territorial Community. [Decision of the III session of the VIII convocation]. [In Ukrainian]. [Краснокутська селищна рада. (2020). Статут Краснокутської селищної територіальної громади. [Рішення III сесії VIII скликання]. URL: <http://krkut.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/III-cesia.pdf>
- Krasnokutsk Council. (2021). On approval of the Regulations on the Public Budget of the Krasnokutsk Village Council. [Decision of the VI session of the VIII convocation No. 240-VIII]. [in Ukrainian] [Краснокутська селищна рада. (2021). Про затвердження Положення про Громадський бюджет Краснокутської селищної ради. [Рішення VI сесії VIII скликання № 240-VIII]. URL: <http://krkut.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/P-No240.pdf>

- Krasnokutsk village territorial community. (2024). The Krasnokutsk Territorial Community has joined the important project “Strategic Planning in the Sumy, Kharkiv, and Chernihiv Regions”. [In Ukrainian]. [Краснокутська селищна територіальна громада. (2024). Краснокутська громада приєдналася до важливого проєкту “Стратегічне планування в Сумській, Харківській та Чернігівській областях”]. URL: <https://krkut.gov.ua/archives/57719>
- Krasnokutsk village territorial community. (n.d.). Official website of the Krasnokutsk village territorial community. URL: <https://krkut.gov.ua/>
- KSE Institute. (2025). Challenges and opportunities of local engagement during war. 2025. [In Ukrainian]. [KSE Institute. (2025). Виклики та можливості залучення на місцевому рівні під час війни]. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/04/Ukrayinska_KSE-Institute-Ne-na-chasi.pdf
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville*. Paris: Anthropos.
- Li, Y., & Bai, L. (2025). Economic decentralization and high-quality urban development: perspective from local effect and spatial spillover in 276 prefecture-level cities in China. *Sustainability*, 16(22), 9874. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16229874>
- Malchykova, D. (2021). Participatory budgeting practices and civic activism for urban space renovation: the case of Kherson. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 85, 34-48. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2021.85.38-48>
- Maliarenko, K., Reshetniak, V., Sehida, K., & Suptelo, O. (2024). Economic inequality in the context of sustainable development: A geographical perspective. *Human Geography Journal*, 37, 129-141. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-12>
- Masson-Vincent, M. (2008). Governance and geography explaining the importance of regional planning to citizens, stakeholders in their living space. *Boletín de la A.G.E.*, 46, 77-95. URL: <http://age.ieg.csic.es/boletin/46/05-GOVERNANCE.pdf>
- Matviyishyn, E. (2024). Development of participation in the global dimension: public management aspect. *Публічне управління та митне адміністрування*, 4(43). [In Ukrainian]. [Матвіїшин, Є. (2024) Розвиток партисипації у глобальному вимірі: публічно-управлінський аспект. *Публічне управління та митне адміністрування*, 4(43)]. DOI <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-4.12>
- Mezentsev, K., Provotar, N., & Palchuk, M. (2020). Public spaces through the lens of participatory urban planning – the case of Kyiv. *Ukrainian Geographical Journal*, 2(110), 30-37. [In Ukrainian]. [Мезенцев, К., Провотар, Н., & Пальчук, М. (2020). Публічні простори через призму партисипативного міського планування – приклад Києва. *Український географічний журнал*, 2(110), 30-37]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.030>
- Michelangeli, A. (2021). The spatial dimension of inequality. In S. Colombo (Eds.), *Spatial Economics*. Volume II. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-40094-1_6
- Nakypilo. (2019). How to solve problems in communities in the Kharkiv region: a project for activists has been launched. [In Ukrainian]. [Накипіло. (2019). Як вирішувати проблеми в громадах на Харківщині: стартував проєкт для активістів]. URL: <https://nakypilo.ua/novyny/yak-vyrishuvaty-problemy-v-hromadakh-na-kharkivshchyni-startuvav-proiekt-dlia-aktyvistiv/>
- Nikitenko, L. (2022). Evolution of the idea of participative democracy. *Analytical and Comparative Law*, 6, 346-350. [In Ukrainian]. [Нікітенко, Л. О. (2022). Еволюція ідеї партисипативної демократії. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 6, 346-350]. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>
- OECD. (2018). Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2018/06/maintaining-the-momentum-of-decentralisation-in-ukraine_g1g8e51c.html
- Ordinary People. (n.d.). Public initiatives for the affected areas of Kharkiv region. [In Ukrainian]. [Звичайні люди. (n.d.). Громадські ініціативи для постраждалих районів Харківської області]. URL: <https://zvichayniludi.org/projects/gromadski-iniciziatyvy-dlya-postrazhdalych-rajoniv-harkivskoyi-oblasti/>

- Orel, Yu., & Kulinich, O. (2024). The impact of decentralization on regional development in Ukraine: challenges and opportunities in the post-war era. *Revista Amazonia Investiga*, 13(80), 99-108. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.80.08.9>
- Provotar, N., & Ohiichuk, N. (2024). Urban activism and tactical urbanism: the case of Zhytomyr in the context of integrated city development. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 92, 14-25. [In Ukrainian]. [Провотар Н., & Огійчук, Н. (2024). Міський активізм і тактичний урбанізм: кейс Житомира в контексті інтегрованого розвитку міста. *Економічна та соціальна географія*, 92, 14-25]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2024.92.14-25>
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58(2-3), 99-108. URL: <https://faculty.washington.edu/mpurcell/geojournal.pdf>
- Rose, M., Newig, J., & Jager, N. W. (2025). Does participatory governance help address long-term environmental problems? Conceptualization and evidence from 23 democracies. *Policy Studies*, 1-25. <https://doi.org/10.1080/01442872.2025.2528782>
- Schneider, C., & Cottineau, C. (2019). Decentralisation versus territorial inequality: A comparative review of English city-region policy discourse. *Urban Science*, 3(3), 90. DOI: <https://doi.org/10.3390/urbansci3030090>
- Siegle, J., & O'Mahony, P. (2019). Assessing the merits of decentralisation as a conflict mitigation strategy. In L. Biong, D. Kuol, & S. Logan (Eds.), *The South for South Sudan* (pp. 144-171). London - New York: I.B. Tauris. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781788316361.ch-008>
- Slobidskyi Krai. (2023). У Краснокутську дослухаються до молоді та шанують традиції. [In Ukrainian]. [Слобідський край. (2023). In Krasnokutsk: listen to young people and honour traditions]. URL: <https://www.slk.kh.ua/oblast-online/krasnokutsk/u-krasnokutsku-dosluhautsa-do-molodi-ta-sanuut-tradicii.html>
- Ukrainian Independent Center for Political Studies. (2025). Introduction of public participation tools through the implementation of the Law of Ukraine "On Democracy at the Level of Local Self-Government". [In Ukrainian]. [Український незалежний центр політичних досліджень. (2025). Запровадження інструментів громадської участі через впровадження ЗУ «Про народовладдя на рівні місцевого самоврядування». Український незалежний центр політичних досліджень]. URL: <https://ucipr.org.ua/ua/holovna/proiekt/zaprovadzhennya-instrumentiv-gromadskoj-uchasti-cherez-vprovadzhennya-zu-pro-narodovladdya-na-rivni-mistsevogo-samovryaduvannya>
- Varwell, S. (2022) A literature review of Arnstein's ladder of citizen participation: Lessons for contemporary student engagement. *Exchanges: The Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 108-144. DOI: <https://doi.org/10.31273/eirj.v10i1.1156>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1997). Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" No. 280/97-VR of May 21, 1997. [In Ukrainian]. [Верховна Рада України. (1997). Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" № 280/97-ВР від 21 травня 1997 р.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
-